

Karjala.

K u w a e l m i a

Suomen Maakunnista.

III.

Karjala.

Kirjoittanut

P. Hannikainen.

Turussa, 1864,

G. W. Wllén'in ja Kumpp. Kirjapainossa.

J. W. Lillja ja Kumppanien kustannuksella.

Imprimatur: L. Heimbürger.

Karjala.

I.

Tarinat ja historia.

Itäinen osa nykyistä Suomenmaata, Suomenlahdesta Laatokan länsipuolitse Wienamereen asti, oli vanhimpina aikoina Pohjois-europan kansoille tunnettu Karjalan, eli Kyrjalan nimellä. Suomenlahtiki kutsuttiin näinä historian vanhoina aikoina Kyrjalan eli Karjalan lahdeksi. Mutta waikka historialliset tiedot näin mainitsewat Karjalan nimeä, tämä maakunta ja sen elämä oli kuitenkin pian tuntematon useimmille Pohjois-europan kansoille. Ainoasti ne vähäiset historialliset tiedot siitä vanhaan aikaan kuuluisasta Permiasta eli Biarmiasta sisältävät monjaita katkottaita tarinoita Karjalasta. Itse Karjalaiset, niinkuin muutki suomalaiset lahofunnat, eivät ole vanhimista ajoistansa jättäneet mitään kirjallisia tietoja. Norjan ja Islannin tarinat ovat ainoat, joissa Karjalaisia mainitaan 9:nellä vuosisadalla. Näiden mukaan Nunuksen maa Väinisen wettä myöten oli silloin Karjalaisten haltussa. Siihen aikaan mainitaan Kar-

jalaisilla myös olleen useimpia kuninkaita, jotka hallitsivat eri-waltakunnissaan. Tällaisia olivat Hergeiri Naltokkaan eli Latokan linnassa, Skuli, Ulufieli, Ulwi ja Grimmii Nunuksen linnassa, vuosien 800 ja 900 välillä j. Kr. j. Nämä olivat monellaisessa keskuudessa Permian kuninkaiden kanssa, ja kävivät sotia Rainulaisia vastaan, mitkä asuiwat Karjalan länteisillä rajoilla ja joilla samoina aikoina Rhylläinen (Rhyllianus) oli kuninkaana.

Tarinat, joissa näitä kuninkaita mainitaan, eivät kuitenkaan ole luotettawia, sillä koko pohjois-europan historia alkaa wasta samoina aikoina tulla vähänki tarkemmin kirjoitetuksi. Mutta kuitenkin löytyy Karjalan kielessä vielä nytki jälkiä näistä sen itsenäisyyden ajoista. Itäpuolella Karjalaa, pitkin Nunuksen rajaa, samaten kuin koko Nunuksen ja Arkangelin eli Wienanmeren rantamaissa, kaikki suomalaiset nimittivät hallitsijaa ainoasti kuninkaan nimellä. "Meidän Kuningas", sanoo Itäkarjalainen Suomesa, samoin kuin Nunukselainen sekä Arkangelilainen; ja tämä sana soipi heidän suusta niin ominaisella tawalla, että jokainen sitä kuullessa luulee kormissaan kaikuwan viimeisiä ääniä siitä sadullisesta elämästä, joka tuhat vuotta sitte liikkui Naltokkaan ja Ulanisen iha-noilla rannoilla.

Karjalan historiallinen aika voidaan lukea wasta niistä ajoista kuin Ruotsalaiset alkoivat tehdä walloitusretkiänsä Suomeen. Jo heidän ensimmäisestä walloitusretkestänsä, w. 1157, saadaan sen werran tietää Karjalaisista, että heidän maa alkoi Rymijoesta itäänpäin.

Wielä sata vuotta myöhemmin, kuin koko Hämeenmaa oli tullut Ruotsin valtaan, nähdään että Päijänteen vesijakso, joka Kymminjoesta parkautuu Suomenlahteen, ylimalkain oli rajana Karjalaiisten ja Hämäläisten lahofuntain välillä. Mutta mihin asti Karjalan maa ulottui itään ja pohjoiseen päin, se oli vielä yhä t pimeydessä. Venäläiset ajantiedot puhelewat ensikerran Karjalaisista vasta vuoden 1140 paikoilla, waan hekään eiwät wielä rajoita missä nämä Karjalaiset asuwat. Mutta sikäli kuin Ruotsin valloitus leweni itäänpäin, Karjalaiset tuliwat aina enemmän wedetyksi historian alalle, ja heidän maansa myös tarkemmin rajoitetuksi. Torkel Rnuutinpjoan voittoretki Karjalaan ja Wiipurin linnan perustaminen toi suuren osan Karjalaa Ruotsin wallan alle. Ne wähät tiedot tästä Torkelin matkasta eiwät walaise missä tilassa Karjala oli hänen sinne tullessa. Sen waan siitä saamme tietää että Karjalassa silloin oli 14 kihlakuntaa, joista nykyiset Äyräpää, Jääski ja Sawo tuliwat Ruotsille voitetuksi. Minkä nimelliset ja missä ne 14 kihlakuntaa oliwat, siitä ei ole sen tarkempaa tietoa. Yhtä wähän se on meille tunnettu millainen hallitus oli näissä kihlakunnissa. Että ne oliwat kuitenkin siihen asti wapaita yhdyshkuntia, joilla ei ollut wakinaista yhteyttä muukalaisten kanssa, se on nähtävä Wenäen sen aikuisista aikakirjoista, mitkä heidän alle kuuluwain kansain sekaan eiwät wielä lue Karjalaisia. Ruotsalaiset oliwat kohta Wiipurin linnan perustettua kyllä walloittaneet Räkisalmen linnan. Tämän linnan alku on ihan tuntematon. Venäläi-

set aikakirjat sanovat sen ruotsalaisten perustamaksi. Mutta ruotsalaisten tullessa Räkisalmeen w. 1293 siellä jo oli entinen linna, jonka he waan uudelleen paransivat. Olkoon se kuin hyvänsä, mutta vasta tämän Räkisalmen linnan kanssa alkaa se werinen historia, joka wähitellen kuudensadan vuoden kuluessa on piirtänyt Karjalan nykyiset rajat ja muodostanut sen asukasten luonnon.

Räkisalmen linna tuli jo vuonna 1295 wenäläisiltä poltetuksi, jonka sijaan he w. 1310 rakensivat uuden linnan eli kaupungin Uusjärwen rannalla ja kutsuivat sen Karjalan linnaksi. Itäinen puoli nykyistä Karjalaa kuuluu kohta sen jälkeen Nowgorodin ja Wenäen kanssa yhteyteen, Karjalan eli Räkisalmen läänin nimellä. Päähkinäsaaren rauhan-liitossa, joka w. 1323 tehtiin Ruotsin ja Nowgorodin välillä, Karjala tuli ensikerran rewäistykksi kahdella haki, rajalla mikä kulki etelästä pohjoiseen ja aina Jäämereen asti. Tämä valtakuntain raja piti lähteä Raja- ja Sae-joesta, kulkea Wuoksen wirran ja Torsanjärwen kautta Warpawuoreen, Särkilahden kylän luona Säämingissä, ja sieltä Puruweden, Oriweden ja Nikkaweden halki Kaawin kautta Kellotaipaleesen ja Pisanwuoreen. Tämä raja pidetään vielä nytki Sawon ja Karjalan maakuntain eroituksena.

Tuskin mitään historian aikainen tapaus on koko Suomelle, waan erittäin Karjalalle tuonut niin paljon onnettomuutta kuin tämä onnettomasti sowingu raja. Tämän rajan kanssa yhtäikaa alkawat ne epäluotuiset sodat ja rajariidat, mitkä myöhempiin aikoi-

hin estivät kaiken edistynnön molemmin puolin rajaa. Sawonmaa oli tullut wähitellen asutuksi ja muuttunut erinäiseksi maakunnaksi. Sen asukkaat kadottivat sen uuden rajan kautta paljon entisiä wiljellys-maitansa, jotka jäivät Käkisalmen läänin puolelle. Näistä syntyivät ensimmäiset hirmuiset rajariidat. Sawolaiset tunkeutuivat loitos Karjalaan, tappoivat siellä asukkaita ja polttivat taloja. Wenäjän puolen Karjalaiset pyysivät taas Nowgorodista apua näitä Sawon ryöstäjiä vastaan, ja sellainen apu oli pian aina heille walmisna. Mutta wenäläisten kostoretket eivät ulottuneet ainoasti Sawoon: kerran saatua wähenki syhtä ja päästyä liikkeelle, he karkasivat suurella sotajoukolla Suomeen, ryöstivät, polttivat ja tappoivat hirwiästi, sinne asti kuin ruotsalaiset ehtivät tulla heille vastaan. Tällaisia sotia ja ryöstöretkiä kesti lähes kolme sataa vuotta pian laakkaamatta, kunnes wihdoin sen suuren Wenäläissodan päätyttyä saatiin toinen rauhanliitto Täyssinässä vuonna 1595. Tällä sotaisella ajalla, niiden molempain rauhanliittojen välillä koko Karjala oli tullut puolautioiksi. Suurin osa siellä ollutta wiljellystä oli häwitetty. Kylät olivat poltetut ja asukkaat tapetut. Niin esimerkiksi oli Kurkijoen pitäjässä jalellä 92 weronmaksajaa ja 1083 autiotilaa, Sortawalassa 114 werollista ja 699 autiotilaa, Ilomantsissa 189 werollista ja 526 autiotilaa.

Käkisalmen lääni jäi tässäki viimeisessä rauhanliitossa vielä Wenäjän wallan alle, ja raja käytiin sen Päähkinasaaressa tehdyin rauhanliiton mukaan.

Mutta uusi aika rupesti koittamaan Karjalan elämälle. Pontus de la Gardie, Kuningas Juhana III:nen sotapäällikkö oli jo vuonna 1580 voittanut Käkisalmen linnan ja sen kanssa myös Karjalan Ruotsin hallituksen alaiseksi. Täysinän rauhassa kyllä oli päätetty se antaa takaisin Venäläisille, mutta rajan käynti viivytti antamista ettei se todellisesti saanut aikoin ennen kuin vuonna 1597. Tämä antaminen oli tuskin tähtetty, kuin uusi sota kohta tuli muuttamaan kaikki. Pontuksen poika Jaakko de la Gardie oli tullut kuningas Kaarle 9:nen sotapäälliköksi, jolla oli isänsä nero ja voima, mutta yhdistettynä vielä suurempaan onneen. Hän oli parissa vuodessa leventänyt Ruotsin vallan awaralta ympäri Suomen lahden, piirittänyt vuonna 1609 Käkisalmen linnan ja voittanut Ruotsille sen ja koko sen alle kuuluneen läänin Nunuksen rajoja myöten. Tämä voitto oli Karjalalle sen historian tärkein tapaus. Että kansaki sen järkiään niin ymmärsi ja tunsi, on arwattawa siitä että Pontuksen ja Jaakon muisto vielä nytki puolen kolmatta sadan vuoden perästä elää sen mielessä sekä säilytetään jälkeisille sukulle epäluksuissa muistomerkeissä. Pulikka-siltoja awarain soiden halki, teitä ja polkuja suurten salojen läpi nimitetään Pontuksen silloiksi ja teiksi ympäri Karjalan, ja kansa puhelee niistä moninaisia tarinoita, mitkä kulkewat suusta suuhun ja suwusta sukuun, niin kauwan kuin maa ja taiwas seisoo ja Karjalassa suomalaisia elää. Ensimmäinen aikomus Saimaan weden yhdistämisestä mereen luetaan myös samain Karjalan

yhäteisten hywäintekiäin työksi, sillä se sywä hauta, joka on kaimettu hietaharjun poikki itäpuolella nykyistä Saimaan kaimantoa, lähellä Lauritsalaa, kutsutaan myös Pontuksen kaimannoksi ja Laiska Saakon työksi.

Karjalan onneksi Jaakko de la Gardien voitoille seurasi Ruotsin hallituksessa erinomainen tapaus: se suuri Gustaw Adolphi oli vuonna 1611 tullut Ruotsin kuninkaaksi. Suuremmalla nerolla ja voimalla kuin kukaan edellisensä, hän järjesti sen hajallisen waltakunnan lujaksi kokonaiseksi. Stolboman rauhassa vuonna 1617 hän sai wihdoin Suomenmaalle sen muodon ja awaruuden kuin sillä on vielä tänäki päivänä. Karjala tuli nyt lopullisesti yhdistetyksi muun Suomen kanssa saman hallituksen ala ja kaikki ne monijatawuotiset rajariidat loppuivat. Wiljelys sai taas alkaa uudella voimalla. Ne epälukeiset antiotilat rupesiwaat saamaan uusia asukkaita Sawosta. Niiden häwinneiden greikan uskoisten entisten Karjalaiusten sijaan tuli uusi kansasto Luterilais-uskoisia, jotka ahkeruudella edistiwät wiljelystä Karjalan puoli-antioille sydänmaille. Wenäläis-greikkalaiset kirkot ja kirkkokunnat, joita silloin nimitettiin pogostiksi, oliwat häwinneet ja uusia luterilaisia kirkkoja ja pitäjiä synthi pian joka paikkaan. Ninoasti monjaat pitäjät Ruotsin rajalla oliwat säilyttäneet entiset asukkaansa ja jäiwät siten greikan-uskoisiksi. Räkisalmi sai kohta kaupungin oikeudet ja muuttui ympärillä olewan maakunnan kauppapaikaksi. Sortawalaan perustettiin uusi kaupunki w. 1629 ja Raatokan wedellä, josta suurin osa jäi Suomen rajojen sisälle, synthi kohta wilkas

laiwa-liifenne, jota auttoi jeki temppu että Newajoki oli joutunut kokonaan Ruotsin valtakunnalle kuuluvain maiden sisälle.

Mutta tätä onnellista aikaa Karjala vielä ei saanut nauttia kauvan. Pietar I:n oli tullut Wenäjän keisariksi ja saanut päähänsä lewittää Wenäen wallan jälle Suomenlahden rantoihin asti. Jo vuonna 1700 hän oli antanut sota-julistuksen Ruotsin sen aikuiselle nuorelle kuninkaalle Kaarle 12:nelle. Koha senjälkeen hän alkoi sodan, tullen 20,000 miehen suurella sotajoukolla Wiipuria piirittämään. Tämä ensimmäinen yritys, w. 1700, ei kuitenkaan menestynyt. Mutta vuonna 1710 hän oli 18,000 miehisellä sota-voimalla uudelleen Wiipurin ympärillä. Neljätolista viikkoa tämä kaupunki woi puolustaida, mutta sen perästä sen tähtyi antautua Wenäläisille, jotka hirmuisesti kostivat puolustajain urhollisuuden. Koko seutu Wiipurin ympärillä sai kokea kauhia raatelemista; jokapaikassa Wenäläiset polttivat kyliä ja tappoivat ihmisiä. Heidän raaka sotawäensä raiwosi kuin raatelewat pedot niiden rauhallisten Karjalaisten keskeissä; he waiwasivat ja rääkäsivät hirveimmällä tavalla wiattomia ihmisiä, heidän kynsissä ei ollut mitään armoa enemmän waimoille kuin hukkuisille lapsille. Monjaisissa vuosissa koko Suomenmaa oli tullut Wenäen sotawäen valtaan. Se teki jokapaikassa yhtäläisiä hirmutöitänsä, waan erittäin sai Karjala silloin kärkeä sen raatelemista. Paljon ihmisiä wiettiin silloin Karjalasta wangittuna Wenäjälle. Monjat osan niistä sai asettua uudis-asuttajiksi Nowgerodin lää-

niin, missä heidän perillisiä tavataan vielä nytki, mutta niin wenäläistyneinä että wanhimmat henget waan enää muistawat entistä äitin tieltänsä.

Se onnetoin sota päätthi wiimenki, waan wuonna 1721 tehdyssä rauhanliitossa Karjalan eteläinen puoli, nykyistä Wiipurin läänin rajaa myöten, katkaistiin taas Wenäjälle. Uusi onnetoin aikakausi alkoi taas tälle osalle Karjalata. Eroitettuna muusta Suomesta, tämä osa Karjalaa sai koko Wiipurin läänin kanssa kohta Wenäläisen hallituksen ja Wenäen lait. Monta suurta pitäjää tuli lahjoitetuksi Wenäläisille sotaherroille, mitkä talonpoikain kanssa menettelivät hywin omawaltaisesti. Wirkamiesten wallattomuus, huono oikeuden heidanto ja viimeksi raskas sotamiehen teko, olivat taas häwittäneet sen hyvän minkä edellisen sadan vuoden rauhallisempi tila ja wapaammat lait olivat panneet alulle. Sillaikaa kuin pohjoispuoli Karjalaa alkoi vähitellen korota muun Suomen kanssa samalle kannalle, tämä Wenäjälle joutunut osa waipui päivä päivältä huonompaan tilaan. Ruotsalaisten kaksi yritystä takaisin voittaa Wiipurin lääninä, vuosina 1741—1742 ja 1788—1789 menivät turhaan. Karjala sai waan niistä kärkeä uusia wastuksia sotawäen kautta. Erittäin raskas kansalle oli se suuri joukko wirkakuntia ja wirkamiehiä, joista ensin osa kuului lääni-hallitukseen. Niitä vastaan talonpojalla ei ollut mitään puolta. Jokainen ylhäisimmästä alhaisimpaan sai hänen kanssansa menetellä mieltensä jälkeen. Wähinki wastarinta, jonka se sorrettu kansa rohkeni ahdistetussa tilassaan tehdä sitä

yhteistä itsevaltaisuutta ja wäärhyttä kohtaan, tuotti hänelle koko sen suuren wirkamiehistön wihan, ja sen sai se onnetoin kärsiä useimmin selkänahkallansa ja omaisuudellansa. Sata vuotta oli tehnyt tämän menetyksen Karjalaisille jo ihan kotoiseksi. Herrain walta ja laittomuus talonpoikaa kohti oli jo niin juurtunut kansan elämään ja sen taikkiin tapoihin ettei kukaan siitä osannut toivoa enää päästä toiseen tilaisuuteen. Ainoa keino, jolla talonpoika koki laimistaa tätä waltaa, oli wiekkaus ja yleinen petollisuus herroja kohtaan. Tällä tavalla herrain wallatoin menetyks tuli monessa kohti heidän omaiksi wahingoksi, ja koko maakunta kärsi yhteisen wahingon. Sen edistyntö oli seisattunut, ja siitä ei ollut toivoa päästä koskaan irti, jos ken olisi nähnyt etemmäksi sen ahtaan piirin rajoja. Mutta apu oli kuitenkin lähempänä kuin kansa osasi toivoakaan. Se wenäläiswallan aika oli kestänyt ummelleen sata vuotta, kun uudet tapaukset olivat walmistaneet uuden ajan koiton Wenäjän Karjalalle. Koko Suomi oli vuonna 1809 langennut Wenäjän wallan yhteyteen ja saanut itenäisen waltiellisen laitoksensa samoille perustuksille kuin sillä oli Ruotsin wallan yhteydessä. Suomi oli tullut ominaiseksi waltakunnaksi ja vuonna 1811 yhdistettiin siihen Wiipurin lääni ja koko Karjala tuli siten jälle muun Suomen kanssa saman hallituksen ala.

Uusi aikakausi alkoi tästä koko Suomelle. Mutta syvät olivat ne haawat, jotka Karjala oli saanut näissä moninaisissa onnen waiheissa. Etelä-Karjalan paraimmat seudut olivat wajotetut kurjalliseen tilaan.

Rikas, wenäellä asuwa aateli oli tilanhoitajoillansa köyhyyttänyt kansan ja seisattanut kaiken edistynnön. Ne suuret maanomistajat olivat tienneet estää kaikki hallituksen toimet, jotka olivat maakunnan awuksi tarkeitetut. Nämä heidän juonensa eivät lakanneet vielä, waikka uusi hallitus-muoto oli tuonut uusia etuja sen poljetun rahwaan puolelle. Se wirkamiehiin juurtunut turmellus ei ollut myös niin pian poistettu. Uusi ajanwaihe, joka nyt Suomelle on koittanut, on etelä-Karjalan asujamille tuonut kuitenkin uusia toivoja, ja kerran ehkä wakkenee vielä se päivä, jolloin Karjalainen on täydellisesti unohtanut kaikki ne onnettomat jätet, jotka ne erinäiset hallituksen waiheet owat tuottaneet hänen keskuuteensa. Että tämä päivä on waljennut wasta silloin, kuin ne suuret omaisuudet, joilla tuhannet ihmiset owat tehdyt tilattomiksi ja puoli-orjiksi, owat jälle woitetut entisille asukkailensa ja niiden perillisille, sen hymmärtää waan se joka tuntee Karjalaisen talonpojan tilaisuuden niissä herroille lahjoitetuissa pitäjissä.

2.

Karjalan muistot.

Karjalaiset osoittiwat monissa sodissansa suurta urhollisuutta. Kun Wenäläinen 10:s kesäkuuta 1710 oli woittanut Wiipurin, ja koko Suomi oli siitä tähtäyksissä, silloin majuri Vuokkonen keräsi ympärilleen

wapaat joukkonsa ja kuljeskellen metsäteitä ja polkuja teki niillä vihollisen joukoille suuria vahingoita. Eräällä sellaisella Venäläiset tapasivat hänen kiini, veivät Pietariin ja rupeivät siellä häntä hirttämään. Mutta tawattua Luukkosen powesta upseerin wulmahdin, Zaari muutti tuomion ja lähetti hänen sotawankina Moskowaan. Se urhollinen ja sukkela sotilas pääsi kuitenkin sieltä karkaamaan ja oli kolmiwiikkoisen wankautensa perästä jälle kotonansa ja entisen sotawäkensä päällikkönä. Luukkosen kapteinit olivat Riweks ja Vångström, molemmat urholliset sotilaat. Nimitys Riwekkäät luullaan saaneen alkunsa heistä.

Vapteenraunan sodan aikana w. 1741 oli paitti muita talonpoika Sallinen, karjalaisen wapaehtoisen sotawäen päällikkönä, tullut kuuluisaksi. Hänellä oli apumiehenä Simanainen ja kapteinina Haapanainen. He wastustivat vihollista monessa paikassa, silläikaa kuin päähenraali Lewenhaupt oli pakomatkalla.

Sodassa vuosina 1788—1790 Karjala oli vähemmän osallinen. Pohjois-Karjala sai siinä kuitenkin tilaisuuden näyttää jäyhän luontonsa. Ruotsin aateli, yhtenä Suomen sotaherrain kanssa, jotka seisoiwat armeiassa lähellä Wenäen rajaa Anjalassa, oli nostanut wastarinnan kuninkaan sotatoimille, jotka heistä nähtiwät laittomasti synnytetyn sekä aletun. Tämän kapinallisen liikkeen nojassa Wenäen keisarinna Katarina antoi Suomalaisille tehoituksen erota Ruotsin yhteydestä ja tekeytyä Wenäen suojelluksella itsenäiseksi waltakunnaksi. Tällainen tehoitus tuli erään Nunuksessa palwelewan siwili wirtamiehen, howineuws Ties-

senhaussein käden kautta pohjois-Karjalaisille. Siinä julistettiin että jo kaikki Suomen rykimentit olivat taivonneet sotimasta venäläisiä vastaan ja että koko Ruotsin armeia oli paluumatkalla rajoinsa taa. Karjalaisetpa eivät tartzuneet tähän ansaan. He tunsi-
wat jo entuudesta itäisen naapurinsa ja pyysiwät us-
kollisina kuninkaallensa. He lähettiwät sen wiettele-
wän kirjoituksen hallituksellensa. Heitä ei woinut lii-
kuttaa uhkaukseltaan, joilla heitä peloiteltiin suurella
10,000 miehisellä wenäen armeialla ja 4,000 kalmukki-
laisella, joiden sanottiin juowan ihmisen werta. Yhtä
wähän heitä liikuttiwät ne suuret lupaukset, että we-
näellä saisiwät suuria tilustuksia sekä samat wapaudet
ja oikeudet mitä nautitsi wät Ruotsin wallassa, että
myös suuret palkinnot tänne jätetystä tiluksistaan.

Ainoa suurempi tappelu Karjalassa tämän sodan
ajalla oli meritappelu Wiipurin edustalla, jossa Ruot-
sin laiwasto, mitä kuningas Gustaw itse johdatti, tuli
Wenäen laiwastolta piiritetyksi Wiipurin lahteen ja
pääsi waan kuninkaan miehullisuudella mutta suurella
wahingolla ryynnistämään wihollisen laiwaston wälitse
ja pakenemaan Sweaborin wallien suojaan.

Karjalaisilla on eräs tarina entisistä Wenäen
ajoiista, joka on tunnettu hywin yleisesti. Se on mon-
jaasta Pajarista, rikkaasta wenäläisestä, jolla tarinan
mukaan oli läänityksenä suurin osa Karjalaa, ja jo-
ka kaikella tavalla teki kiusaa talonpojille. Se on ihan
tietymätöin milloin tämä Pajari Karjalassa eli; ja

ainoasti Venäen aikakirjoista nähdään "että w. 1307 eräs Boris Konstantinowits oli saanut läänitykseksi Karjalan, jota hän rasitti ja kiusasi niin että kansa pakeni Ruotsin puolelle". Se on mahdollista että kaikki tarinat Pajarista alkusiaan tarkoittawat tätä ruhtinallista ylimystä, jonka sanotaan soudattaneen itsiään wastatuulta halki selkien, saadakseen sitte ajaa purjeessa takasin. Hänen wallatoin menonsa Karjalan naisia kohtaan nostatti wihdoin kapinan häntä vastaan. Sitä paetakseen, hän pani kultasatulan hewojellensa ja läksi ajamaan pois, mutta talonpojat saaduttiwat hänen Syrjäsalnessa, Riteen pitäjässä, jossa jokainen kapinamies wiskasi hänen päällensä kiven, niin että Pajari, istuen hewoiensa selässä kohta hautautui kiviläjän alle. Kiwiröykki on nytki salnessa vielä nähtävänä.

3.

Karjalan maa ja luonto.

Karjalan maa ulottuu Rajajoesta pohjoiseen päin siihen maanselän harjuun mikä on Kuopion ja Dulun läänien rajana, sekä Wehtalahden pitäjän rajasta Suomenlahden rannalle Nuuskien rajaan. Se sisältää tällä alalla noin 950 maatieteellistä peninkulman alaa. Tällä awaruudella Karjalan maan luonto on hywin vähän erotettu muusta Suomesta, paitsi Pohjanmaan alankoa. Rajajoesta maanselkään asti, kaikki on samallaista kumpuista maata, leikeltty monilla järvilla,

soilla ja notkoilla. Ainoasti maanfelän haarojen paikoilla tawataan usein awarampia tasaisia hietakankaita ja niiden wieremillä suurempia soita. Tälläisiä soita on Ekyhtin korpi Itäpohjoisessa osassa ja se 3 peninkulmaa pitkä ja puoltatoista lewiä Sulkula korpi Viiperin pitäjässä. Laatokan rantamaat tekewät suurimman poikkeuksen tässä Karjalan maan yhtäläisyydessä. Sen sijaan kuin muu Karjala on multaisia kumpuja, tähtetyt mulikka-kivellä, pian yhtäläistä kuin suurin osa Sawonmaata, Laatokan rannat owat korkeita wuoriselänteitä tahi yksinäisiä wuorinyhtyröitä, paljaita ja pian puuttomia, jotka teräwinä nieminä ja louhijina saarina ja luotoina pistäwät loitolle ulos Laatokaan. Wuoriseläntein välissä käärmeelee epäluksuisia kapeita lahtia ja salmia, joiden rannat owat joko jyrkkiä wuoriseinämiä tahi alawia peltoja ja wiheriäisiä nurmia, hedelmällisintä maata koko Suomessa. Se jo on nähtävä ulkopuolisesti katselialle, sillä ne ahtaat wiljamaat owat täynnä suuria kylvä sekä yksinäisiä taloja, jotka, jos eiwät loista juuri erinäisesti kauniilla rakennuksellansa, kuitenkin näyttäwät jonkulaista waurautta, sillä niissä on kaikkia suuret asuntohuneet, piiritetyt suurella joukolla pienempiä talon tarwis-huoneita. Tämä Laatokan rantojen yleinen luonto kuwailse monjaisissa paikoissa ihastuttawaksi maaseuduksi, jonka wertaista turhaan etsit muualla Suomessa. Sellaisia paikkoja on Hiitolan, Kurkijoen ja etenki Sortawalan ja Impilahden pitäjissä, joista Kirjawalahden postipaikka peninkulman päässä Sortawalasta woipi luettaa miltei ihanimmaksi paikaksi koko

tässä vuoriseudussa. Vuoksen rannat ovat ainoat jotka sekä hedelmällisyytensä että ihanain seutuinsa suhteen voivat verrattaa näihin Laatokan rantoihin. Mutta nämä wirran rannat ovat monjaita vuosia sitte saaneet paljon muuttuneen muodon. Jo kauvan aikaa Vuoksen rantalaiset olivat aikoneet saada Vuokselle uuden tien Laatokkaan, sen jo ennen laskeutuneen Suwannon kautta, joka ainoasti kapialla hietakanaksella Kiwiniemessä oli eroitettu Vuoksesta. Wihdoin saatiin yhteisillä neuvoilla tämä työ aikoin, niin että Vuoksen wesi syksyllä w. 1857 laskettiin menemään Suwantoon, josta se pian repäsi itselleen awaran wäylän Taipaleen kylän wieritse Laatokkaan. Awarat heinämaiksi muuttuneet lietteet Vuoksen rannoilla olivat kohta lähin hyöty tästä laskennasta; mutta vielä enemmän hyötyä Vuoksen rantalaisille tuli niistä laskennon kautta kuitwaneista soista. Tuhansia tynnerinaloja ennen mitättömiä soita ja newoja muuttui laskennon perästä pariksi wiljamaksi.

Suurin osa Karjalaa on wiljellykselle vähemmin soveliaasta maata. Pitkin maanselän haaraa mikä juoksee Kuopion läheltä Joensuun kautta Parikkalaan ja Lappeenrantaan, on awaroita hietakankaita ja some-rikko särkkiä, mitkä tarjoawat wiljeliälle huonoimman peltomaan. Suuri osa Parikkalan pitäjää, koko Uukuniemen, Resälahden ja osa Tohmajärwen ja Ruskualan pitäjää on sellaista. Salmin, Suojärwen, Suistamon, Korpiselän ja Ilomantsin pitäjät Nunuksen rajalla ovat suurimmaksi osaksi äärettömiä soita ja newoja, joissa kowa wiljeltävä maa ilmestyy waan wä-

häijinä saarina. Maanselän painanne Karjalan pohjoisimmassa päässä on yhtäläistä wetelää newamaata.

Karjala on Suomen maakunnista rikkaimmin lahjoitettu moninaisilla kiwi-aineilla. Etewin näistä on se ikiwanhoista ajoista tunnettu ja käytetty rautamulta ja kiwi, jota löytyy ympäri Karjalan usiammassa wedessä ja suossa. Pohjois-Karjalassa on vielä myöhempinä aikoina talonpojilla ollut usiampia ominaisia sulatusuuniansa. Paitsi rautamultaa, löytyy myös oiwallista rautakiweä Suojärwellä sekä Impilahdessä. Rautamullan perästä merkkillisin on Karjalan rikkaus waskesta ja tinasta. Pitkäramman kaivoksesta Impilahdessä on jo monta vuosikymmentä säretty waskikiweä ja sulatettu suuret summat waskea, jota on wiety Pietariin. Waskikiwen kanssa yhdistettyinä saadaan tässä woressa myös tinaa, ainoa paikka Suomessa jossa tätä metallia on löydetty. Herajoen waskiwuori Ilomantsissa on myös monjaita kymmeniä vuosia sitte ollut työnalaisna. Paitsi näitä metalli-aineita, Karjala on myös rikas kalkista. Sortawalan ja Impilahden rannoilla on rikkaita suonia kalkkikiweä, waan etewin näistä kaifista on Ruksialan kalkkiwuori, joka antaa hywin kaunista harmaasuonista marmorია. Paitsi näitä säretään Laatokan rannoilla paljon wältspatti-nimistä kiweä poslinitehtaisten tarpeeksi, sekä hywää raekiweä Pietarin kaupungin rakennuksiin. Punamultaa wedetään Tohmajärwellä loitos ympäri Itäsuomen. Wuorilai muuten on Wiipurin ympärillä se laatu raekiweä, joka on tunnettu Rapakiwen nimellä; Kiwennawalla ja Hiitolan

pitäjässä sekä yleiseen Vuokselta pohjoiseen päin juor-
mista paasikiiveä, Laatokan rannoilla parastaan rae-
kiiveä ja sälettä eli säleistä paatta, kunnes vuorilai
pohjoisempaan Tohmajärveltä alkain taas muuttuu
raekiiveksi joka Watalan luona ilmestyy pian puhtaa-
na ufonkiivenä eli kwartsina.

Karjalan kaswi- ja eläinkunta on pian sama
kuin muissaki Itäsuomen maakunnissa. Karhu, kottio,
ohio löytyy vielä pian jokaisessa awarammassa metsässä,
ja sen ampujia löytyy paljon etenki pohjois-Karjalassa.
Susia, hukkia, on enemmän eteläpuolella, jossa niitä
wähemmin ammutaan ja pyhdetään kuin pohjoisessa,
missä ollaan uuraammat ampujat. Petroja, peuroja,
asuu suuret parvet Laatokan saarissa, waan etenki
Walamossa, missä niiden ampuminen on kielletty. Ne
juoksentelewat talwella saaresta saareen suurissa par-
wissa, usein kymmeniä yhdesä. Niiden seurassa ta-
wataan ahmoja, osmoja. Majawat jo owat ammoin
sukupuuttoon häwinneet. Drawia pyhdetään vielä poh-
jois-Karjalassa paljon, enimmäkseen niiden nahkojen
tähden. Repoja, jäniksiä, mäkriä löytyy jokapaikassa.
Kärpät ja ilwekset owat harwinaisempia eläviä, mut-
ta niitäki löytyy vielä ympäri Karjalan.

Karjala on hywin linnukas maa. Etenki itä- ja
pohjois-Karjalassa on hywin olowalta teiriä, metsoja,
puita, peltopuita, metsäkanoja, metsä-hanhia, joutsenia
ja forsia. Niitä ammutaan ki täällä enemmän kuin
missään muualla Suomen maakunnissa ja wede-
tään epäluksiset kuormat Pietariin. Myös kalai-
suudessa tämä maakunta ei ole köyhempää. Suomen

lahdella kalastetaan suurin osa talvea hailin pyhynössä, jota kalaa ostetaan paljon Pietariin. Vaatokan rannoilla ja luodoissa pyhdetään syksyllä lohia ja siikojia, toisinaan suurella edulla. Kalastajat asuvat silloin viikkokaudet kaukaisissa saarissa, joihin sitä warten on rakennettu wähäisiä tupia, jotka tavallisesti yhtäikaa ovat saunoina. Sekä Vaatokassa että Saimaan wessissä kuin myös usiammassa järwessä pyhdetään paljon sekä mujetta että kewaellä kaikellaista kutkalaa. Näistä ei ole kuitenkaan muuta kuin muje woinut tulla kaupan aineeksi. Vaatokasta saadaan toisinaan juuria Sammia, millä Pietarissa on saatu usein parisataa ruplaa kappaleella, mutta ne ovat sitä warten saatettawat sinne eläwinä. Myös hylkeitä pyhdetään sekä Suomenlahden saaristoissa että Vaatokalla.

Kaswikunta on wähän erillainen etelässä kuin pohjoisessa. Sillaita kuin etelä-Karjalassa koiwu ja leppä kaswawat korkeiksi ja paksuiksi puitiksi, pohjoispuolella näistä etenki leppä tawataan waan hienompana weskakona. Paitti sitä tawataan Vaatokan rantamailla ja saaristossa williä omenapuita, päähkinäpuita, lehmukia ja waahteria ja Suomenlahden rantamailla Koiwistolla sekä Uudella kirkolla samoin kuin Wiipurin tienoilla paljon tammia, toisinaan kokonaisina lehtoinaki. Ruista ja ohraa (ottraa) kaswatetaan ympäri Karjalan, mutta wehnää ja kauraa waan etelä- ja keski-Karjalassa, jonka siaan pohjoispuolella kauraa ei paljon ensinkään kaswateta, syystä että se siellä harwoin ehtii walmistua. Tattari on myös Karjalaisella hywin suosittu wilja, jota harwa talo tahtoo

kaiwata. Myös naurista wiljellään paljon pohjois-Karjalassa. Maanomina eli potaatti on tullut hywin yhteiseksi, waan sitä pidetään vähemmän etelässä kuin pohjois-puolella. Wiime vuosina on ruwettu siellä täällä kylwämään soita ja muita niittumaita apilaalla ja puntari-heinäällä (timoteilla).

Karjalassa on samoin kuin Sawossaki tapa ettei syksyllä järkiään puida eleja, mutta ne pannaan tawallisesti kekoihin, aumoihin, joista niitä puidaan pitkin talwea. Usein jätetään sellaisia kekoja seisomaan yli toisen kesän, kasatukksi, jolloin ne tawallisesti puidaan seuraavana talwena. Harvoissa paikoin korjataan heiniäkään vielä latoihin, mutta ne säilytetään talweksi pielekkisissä, jaetut noin pari sylvä leweihin pihtamiin, puuwäleihin, kuki sijältävä pari, kolme talwi-fuormaa.

Karjalaisen maamiehen työkalut owat hywin yksinkertaiset. Raksi saarainen aura, atra, on yleinen, sen ohessa pidetään sawikoilla lana ja wieru, waan multa- ja hietamailla ainoasti oksakarhi; rautakarhit, astuat, owat harvoissa paikoin tunnetut. Wanha laiwikatteita on lyhytwarfinen, lyhyellä terällä. Uusiassa pitäjässä nämä jo owat wiime-vuosina waihetut pitkä-wartisiin, tawallisesti Wenäen kuosin mukaan.

4.

Karjalan asukkaat.

Ulkuiset Karjalaiset owat usiampaa sukuperää.

Etelä-Karjalan asukkaat näyttävät kuuluvan yleisesti vanhaan Karjalan sukuun. Keski-Karjala Laatokan pohjois-puolella on saanut enimmäkseen asukkaansa Savosta. Samaten koko Savonrajan puoli pohjois-Karjalaisia on samaa sukuperää Savolaisten kanssa. Pitkin Nunuksen rajaa ne greikanuskolaiset pitäjät ovat taas vanhoja Karjalaisia. Paitsi näitä löytyy Karjalassa paljon germanilaisia sukunimiä, niinkuin Brakel, Schwartz, Berg, Brahe, Törne, Huolman, Bööm eli Beem, Lamper, Tomper j. n. e.

Uuden Suomenlahden, Laatokan ja Saiman vesijaksen rantamailla, Karjalaisen luonto on tullut hyvin taipuisaksi kauppaan ja neuvoittelemiseen. Pian jokaisella pitäjällä on oma liikenteensä, joka riippuu kunni paikasta läheyydestä Pietariin. Suomenlahden rantalaiset harjoittavat paraastaan kalastusta ja merikulkua, wieden Pietariin kalaa, kiiviä ja halkoja. Muut Ingerin rajapitäjät kulettavat sinne werestä maitoa ja woita, wäpikoita, porsaita, kananpoikia, munia, marjoja j. n. e. Laatokan pohjois-rannoilla on pian joka toinen mies hewoiskauppias. Sisämaan asukkaat pohjoisempina keräävät lehmii, woita, lintuja, ruiasta ja kauraa, talia, joita myydään osittain Wiipurissa ja osittain Pietarissa. Sellainen kaupustelu ja neuvoittelu on Karjalassa hyvin yleinen. Maawiljelys on sensiaan vähemmällä kiivaudella harjoitettu. Kuitenki on nykyisempinä vuosina siinäki uusi into herätetty. Wesi-laskennot ovat tehneet kiiwiäsi awaroita soita ja lietteitä, joiden wiljelys on tarjonnut suuria etuja. Pellonwiljelys on samassa mitassa woinut leweta.

Että nämä kaikki ovat vaikuttaneet yleisen waurastumisen, hawaitaan kansan asunnoista. Vanha rakennustapa oli kaffi sawutupaa wastakkain, awonaisen välisen kanssa. Uudemmat rakennukset ovat oikeilla uunilla ja ufiällä asuin-huoneella, joista wierashuoneet ovat usein sekä wälkit että hywin puhtaasti warustetut.

Karjalainen on wilkas ja kewyhtluontoinen; hänen puheensa on paljon liukkaampi kuin Sawolaisen, etenki eteläisessä osassa. Mutta kirjallisia huwituksia hän rakastaa vähemmän. Tähän on shynä opetuspaikkojenki wähyys. Koko Karjalassa ei ole ollut muuta ylhäisempää koulua kuin Wiipurin ylä-alkeiskoulu ja gymnasi, jotka vuoteen 1839 olivat saksalaiset, sitte ruotsalaiset ja wenäläiset yhtäikaa ja nyt taas aito ruotsalaiset. Ala-alkeiskoulut Käkisalmissa ja Sortawalassa ovat käyneet läpi samat kielelliset vaiheet kuin Wiipurin koulut. Suomalaisia kouluja ei ole kuin: Wilken koulu, ja rahwaan-koulu Wiipurissa, sekä maawiljelyskoulut Jouskolassa ja Maaskolassa Wiipurin luona. Wilken koulu on perustettu niillä waroilla, jotka kauppatirjanpitäjä Adam Wille mainaa eläissänjää siihen tarpeesen lahjoitti, alkusiaan 11 tuhatta hopia-ruplaa, mutta joka rahasto sitte koroilla kaswatettiin 20 tuhanteen ruplaan. Rahwaan-kouluja pitäjissä ei ole vielä sanottawaksi. Käkisalmen entisen Pormestarin herra Herman Hallonbladin lahjoitetuilla waroilla perustetaan nykhyisin suurempaa rahwaan-koulu-laitosta Sortawalan kaupungin wiereen. Kuin tämän koulujen wähyiden wertaamme Karjalan

kansastoon, joka nykhyisin nousee noin 250,000 henkeen niin tämä epäkohta on sellainen, johon muussa Suomessa ei löydy esimerkkiä, joka vielä tulee merkittävämmäksi, kuin tunnemme että ne ainoat koulu-laitokset Wiipurissa ovat Karjalan lausaksemista oista 20—40 peninkulmaa lausana ja että ne ovat kansalle tukkunaan muukalaisia opetus-kielensä puolesta.

Jos jo tämäki temppu on hiannut Karjalan edistyttyä, niin sillä on muitaki vielä raskaampia seikkoja edessä. Pian koko sen eteläisin osa sekä suurin osa Raatokan rantamaita, yhteiseen 10 kokonaista pitäjää ja osia neljästä pitäjästä, paitsi kappelia, on vuosien 1710 ja 1809 välillä Venäen keisarilta lahjoitetut Venäläisille, mitkä lahjoitukset Suomen hallitus vuonna 1826 annetulla asetuksella muutti kaikki ilman eroituksetta täydelliseksi omistus-oikeudeksi lahjoituksen saaneille eli heidän perillisille ja oikeutensa omistajille. Noin 80 eli 100 tuhatta ihmistä on tällaisella asetuksella tehty maasta irttonaisiksi, joiden maallinen elanto ja onni riippuu enemmän tai vähemmän niiden suurimmaksi osaksi muukalaisten maanomistajain mielihallassa. Karjalan maanunna hedelmällisimmät ja paraimmat seudut ovat sentähden ne, joissa kansan tähtyhy elää suurimmassa kuruudessa. Wiime aikoina on kuitenkin nostettu kysymys lunastaa nämä omaisuudet ja sitte myydä wiljelivillensä.

Karjala luuluu nykhyisin kahteen läänii, Kuopion ja Wiipurin. Välikimäisessä luetaan Karjalaksi seuraawat kihlakunnat:

1. **Kymin kihlakunta**, josta Karjalan osaa ovat Wironlahden ja Säkjärwen pitäjät. Edellisessä on Michittälän lahjoitus-maa 53 tilaa. 2. **Jääsken kihlakunta**, josta Jääsken, Andrean ja Kirwun pitäjät luetaan Karjalan maakuntaan. Näiden pitäjän läpi juoksee Wuoksen wirta, jonka rannalle Jääsken ja Andrean kirkotki ovat raketut. Se kuuluisa Smatran puotelmus on Jääsken pitäjän pohjois-rajalla. 3. **Nannan kihlakunta**, johon kuuluu Wiipurin, Koiviston ja Uuden kirkon pitäjä Kuolemajärwen kappelin kanssa ja Johanneksen pitäjä. Wiipurin pitäjästä on suuri osa lahjoitus-maita, mitkä nykyisin ovat monena pienempänä omaisuutena. Kockalan peilitehdas on Johanneksen pitäjässä. Osa Uuden kirkon pitäjän metsiä on Sesterojan kiviäritehtaalla nautittavana ja wenäläisen wirlakunnan hoidannossa. 4. **Nyräpään kihlakunta**, johon kuuluu Muolaan eli Pyhäristin pitäjä Heinjoen kappelin kanssa, Kiwennawan, Wälkjärwen ja Raudun pitäjät. Tämä kihlakunta on kokonaan lahjoitus-maita. Eräs Tschernisch niminen wenäläinen, joka vuonna 1710 sai lahjoitus-maaksensa Muolaan pitäjässä Pellilän ja Kyhrölän kylät, asetti näihin wenäläisiä asukkaita, joiden perilliset asuwat nyt kolmessa eri kylässä, Kyhrölän wenäläisen kirkon ympärillä. Muolaan pitäjästä samaten kuin suuri osa Wälkjärwestä on myöhempinä aikoina myöty ujalle pienemmälle omistajalle. Ninoasti Kiwennapa ja Rautu ovat vielä suurina omaisuuksina. 5. **Käfisalmen kihlakunta**, johon kuuluu Sakkolan pitäjä Metsäpirtin kappelin kanssa, Pyhä-

järven ja Räijälän pitäjät sekä Räkisalmen pitäjä Raufolan kappelin kanssa, ja Hiitolan pitäjä Ilmeen kappelin kanssa. Tästä kirkkunnasta on waan Pyhäjärven, Sakkolan ja Hiitolan pitäjistä suurimmat osat lahjoitus-maita, joista kuitenki Hiitolan pitäjä jo on myöty usiammaksi pieneksi omaisuudeksi. Tiurolan greikalais-wenäläinen kirkko on Hiitolan pitäjässä, jonka aluuteen kuuluu kaikki ne vähät greikan uskolaiset mitä löytyy Raatolan ranta-pitäjissä Räkisalmen ja Sortawalan välillä. 6. Kurkijoen kirkkunta, mihin kuuluu Kurkijoen, Parikkalan ja Saakkiman pitäjät. Näistä on koko Kurkijoen ja puoli Saakkiman pitäjää lahjoitus-maina, joista waan neljä kylää wiitemainituksa pitäjässä wasta on myöty pienempiin omaisuuksiin. 7. Sortawalan kirkkunta, johon kuuluu Sortawalan, Uukuniemen ja Ruskialan pitäjä Leppälahden kappelin kanssa. Ainoasti Leppälahden kappeli on tässä kirkkunnassa lahjoitus-maita, myöty pienemmiksi omaisuuksiksi. 8. Salmiin kirkkunta, johon kuuluu Impilahden pitäjä Kidelän kappelin kanssa, Suistamon ja Salmiin pitäjät sekä osa Suojärven pitäjää Korpiselän kappelin kanssa. Näistä on koko Salmiin ja Suojärven pitäjät sekä Korpiselän kappeli lahjoitus-maina ja yhtenä ainoana omaisuutena, nykyisin Wenäen kruunun haltuussa. — Kuopion lääniin kuuluu:

9. Pielisen kirkkunta, eli Nurmeksen pitäjä, Rautawaaran kappelin kanssa, Pielisen eli Vietsan ja Juukan pitäjät, kaikki Pielisen järven ympärillä. Greivi Pekka Brahe sai tämän kirkkunnan Greivi-

kunnassensa vuonna 1650 mutta se lankefi sen perästä jälle kruunulle. 10. **Ilomantsin kirkkunta**, johon kuuluu Ilomantsin pitäjä, Enon kappelin kanssa, osa Suojärven pitäjää, Tohmajärven, Riihtelysvaaran ja Pälkjärven pitäjät. Herajoen waskikaiwos on Ilomantsin pitäjässä. Pitäjän greikalaisilla suomalaisilla on Koveron ja Melaselän rukoushuoneet. Tohmajärvellä on Sarwingin ja Saksjärven wedet jo Ruotsin aikana lasketut ja nyt kaikki niittumaina. 11. **Viperin kirkkunta**, johon kuuluu Viperin, Raavin, Räikkylän, Kesälahden, Riteen ja Kontiolahden seurakunnat. Viperissä on Taipaleen greikalainen kirkko, johon kuuluu paikkakunnan greikan-uskolaiset suomalaiset. Joensuun kaupunki on Kontiolahden seurakunnassa, joka kaupunki on äsken saanut merikaupungin oikeudet. Se kuusi peninkulmaa pitkä Höytiäinen, Viperin pitäjässä, tuli vuonna 1859 lasketuksi Pyhäselän weteen Orijärweä, ja sen kautta awarat lietteet voitetuksi wiljelys-maitfi.

Sellainen on Karjalan historia, sen kansa ja maa sekä nykyinen tila. Jos ne moninaiset onnenwaiheet vuosikatojen kuluesssa owat jättäneet sen asukkaiden luontoon tuntuwat jälkensä ja painanut kuwansa heidän muotoonsa; jos laukaisuus nykyisen hallituksen pesäpaikasta on tuntuwilla puutoiksilla hidastuttanut sen edistyntöä muun Suomen rinnalla: ken woipi kaitkea sitä päättää Karjalaisen syhyksi? Se päiwä on wihdoinki walennut, jolloin Karjalainen voi toiwota tulla nauttimaan kaikki ne edut, jotka on hänen muilla

kansalaisillansa Suomessa, ja kerran on vielä Karjala, tämä Suomen laulun ja runoilian koti jälle kaikuva lauluista, mitkä niinkuin sen Kalewala-runot voivat kummallisilla säwenillänsä ihastuttaa sekä muita kansalaisiansa että kaukana Suomen rajoista asuwia ihmisiä. Wäinämöisen toinen kannel oli tehty koirusta "Karjalaisen kaskimaalta, sen kielet olivat Karjalaisen neiden hiuksista." Tämä kannel löytyy vielä ja sen säwenillä voivat vielä kerran "wuoret waskiset wawista", sillä ne ovat juuri Karjalassa ne waskiset wuoretki.

Paikkakuntia.

Pysterlahden Kallionsärentö.

Wirolahden kirkon siwuitse pistää vähäinen lahti Suomenlahdesta pohjoiseen, nimeltä Wironlahti, piiritetty raekiwiluodoilla. Tämän lahden kaaremassa on Pysterlahden kallio, jonka Pietari I määräsi särettäwäksi Pietarin kaupungin rakennusten tarpeiksi, ja niitä wuoria kestää vielä nytki, waikka niitä jo on säretty puolitoista sataa vuotta. Paikka, josta kiwiä on enimmän säretty, on Wironmäen kallio mainitun lahden rannalla. Tämä kiwi on karkia-rakeista, punertawaa ja sekoitettu hienoilla ukon-kiwen muruilla ja mustilla säleillä. Ne mahdottoman suuret lohkareet, joita täällä säretään, wiedään aluksi Pietariin. Kasanin kirkon patsaat ovat kaikki Pysterlahdesta; ne ovat maksaneet 20,000 ruplaa pankossa. Mutta yl-

pein täällä särettyjä patsoita on Aleksanderin muistopatsas keisarin talvilinnan edustalla. Se on 52 kynnärää korkia ja $3\frac{1}{2}$ kynnärää läpimitaten paksu juuresta, ja sen kiivijalka 11 kynnärää joka neljältä kulmalta. Sitä warten tarwittiin erinäinen laiturirakennus Newan reunalla, joka maksoi 50,000 ruplaa ja 275 wenäen työmiestä tefi w. 1830 ja 1831 työtä 18 kuukautta patsasta nostaessa pyrstyn. Riiven särkeminen ja hakkaaminen maksoi 300,000 ruplaa, kuljetus Pietariin 175,000 ruplaa, ja kaikfi maksut yhteiseen 580 tuhatta ruplaa pankossa. — Pyterlahden postipaikka on lahden länsi-puolella, jossa 27 päivänä Toukokuuta 1790 oli vähäinen tappelurakennus Ruotsin ja Wenäen välillä. Osa Wiipurista paennutta Ruotsin laivastoa oli 800 miehellä nosnut maalle Pyterlahdessa, rynnistänyt kapteini Brummerin johdannoilla sen siellä ollewan Wenäen sotawäen päälle, naulannut 10 sen kanonia ja polttanut parin sota-aittoja, joita wartioi 150 miestä. Ruotsalaiset pakeniwat heti sen perästä laivoihinsa.

Puhos, Suurlaks eli Suurilahden kartano.

Puhos, Riteen pitäjässä, oli yksi niitä paikkoja, johon kauwan aikaa arweltiin asettaa kaupunkia, sen paikan soweliaisuuden tähden, ollen nimittäin kannaksella Driveden ja Pyhäjärwen välillä. Tässä on 12 jalkaa korkia putous, josta jälkimäinen wesi lankee Driveteen. Paikalla oli ennen aikaan wuotuiset markkinat, joissa käwi paljon Suomen ja Wenäen kauppiaita. Puhoksessa on saha, joka nykyisin on Joensuuun

kauppiasten Mustosen ja Parviaisen yhteinen omaisuus. Ennen Saimaan kaimantoa kuljetettiin tältä sahalta laudat Pyhäjärweä myöten sen eteläiseen päähän, Ristilahden kylän rantaan, josta ne maitse wettiin Laatokan rantaan Jaakkiman kirkon luo. Myöskin tämä kuljetus on taumonnut, kuin kaikki puukalu sahalta wiedään Saimaan kaimannon läpi Wiipuriin. Suomen ensimmäinen höyryalus Ilmarinen oli tehty Puhossessa. Se oli Hackmannin ja Arpen yhteinen ja laskettiin wesille ensikerran vuonna 1833. Eräs pohjalainen oli rakentanut aluksen ja höyrykone tuotettiin Pietarista. Tässä aluksessa oli myöhemmin sekä masinistit että kapteenit Suomalaisia miehiä. Se taukosi kulkemasta w. 1844.

Riteen kirkkotien haarasja on Suurilahden kartano. Se on Puhossesta waan peninkulman päässä. Siitä on sama ihana katsanto Orivedelle kuin Puhosseltaki. Se on monessa polwessa ollut Arppein omaisuutena. Tämän suvun esi-isät asuiwat ennen Piikkiön pitäjässä Tuorelan rusthollissa. Eräs Israel Arppe palweli wänriffinä Karle 12 aikana ja eli sittemmin haawojensa tähden wirasta erillään Suurilahdessä, jossa hän myös kuoli.

Wiipuri.

Wiipuri, Suomen kolmas ja Karjalan wanhin kaupunki, on Suomenlahden itä-pohjaisessa sifossa, Wiipurin lahdesja. Tämän lahden suussa on Uuraansalmi, Rawansaaren ja Uuraansaaren välillä, jon-

ta pohjois-puolelle nythisiin on rakennettu vähäinen linnoitus patereita, aiwotut estämään wihollisen tunkeumasta Wiipurin lahdelta. Wiipurin laiwa-satama on myös tässä Uuraansalmessa. Lahden wesi siitä Wiipurin rantaan on matala, ettei suuremmat alukset ja pienemmätki täydessä lastissa pääse Wiipuriin. Lahden wesi jatkuu Uuraasta pohjoiseen päin 12 wirstaa ja yhdistyy sitte kolmen salmen, Kiwišillan, Sormalinšillan ja Vinnanšillan kautta Suomen weden pohjaan, joka pistää vielä 7 wirstaa siwuitse Wiipurista, ja päättyy Lawolan koskeen, mistä Juustilan joki purkautse Suomenlahteen. Sormalinšillan ja Vinnanšillan välillä on 3 wirstaa pitkä saari, jonka pohjoisella rannalla on wanhan Wiipurin niminen omaisuus ja lystäys-puistikko. Saimaan kairwanto tulee alas Juustilan jokea myöten ja Lawolan koskitse, ja yhdistyy Vinnanšillan alaitse Wiipurin lahteen. Se pitkä, matala ja hywin käärmeilewä wesiajakso, mikä alkaa Andrean-kirkon pitäjässä aiwan lähellä Wuoksen wesiaksoa, ehkei se sen kanssa ole yhteydessä, yhdistyy Juustilan joessa Saimaan kairwannon weteen.

Wiipurin kaupungilla on siis hywin etuissa paikka. Torkeli perusti sen tälle salmen rannalle, jonka kautta Wenäläisten ryöstö- ja sotaretket aina kulkiwat Hämäläisten ja Suomalaisten maahan. Se on lähes kuusisataa wuotijalla iällänsä saanut kokeaki monta onnen waihetta, jotka sille tuotti tämä sen etuwartian paikka ja sillä on näistä waiheista runsaat muistot. Mutta jos se on saanut paljon kärsiäki, niin sillä on nyt suuret toiwotki tulewaisuudessa. Wiipurin wan-

hin rakennus on sen linnan jäännös, kirkolla thymällä, waan josta nykyisin ei ole asuttawana muuta kun monjaita huoneita, läänin wankein asuntona. Thymän sisus paloi ensikerran vuonna 1834, laitettiin sitte uudelleen, waan paloi toisesti samana iltana w. 1856 kuin Saimaan laiwantoa awattiin. Se seisoo nyt siitä ajasta hatuttomin päin, katotta. Kaupunki oli alusta awonainen, waan vuonna 1477 sen Erikka Mjelinpoika Totti piiritytti kiwimuurilla. Pietari I ja keisarinna Anna laajensivat tätä linnoitusta kaupungin ympärille. Mutta w. 1861 sai kaupunki luvun purkaa kaikki linnoitus-laitokset pois maan puolelta itsensä kaupungin ympäriltä. Ainoasti vähäinen osa merenpuolelta ja koko Annan linnoitus Terwaniemen puolella jäi paikoilleen. Ne moni sata wuotiset kiwiseinät hajoowat nyt kaupungin sisään pistävän Salakkalahden tähtteeksi, ja koko kaupunki saa vuosivuodelta ihan toisen, iloisemman muodon. Suuri joukko uusia rakennuksia jo on ilmestynyt entisen linnoituksen alalle. Waan suurin näistä rakennuksista on kaunis hakatusta kivistä tehty laiva-laituri sataman puolelle.

Wiipurin emäkaupunki on enemmäksi osaksi kivistä. Kiwi-rakennusten seasja on vielä monjaita entisten luostarein rakennuksia. Ensimmäinen luostari täällä oli laitettu w. 1318, sen rakennuksia on nyt vielä kouluhuoneina. Suomen kirkko, rakettu w. 1481, on myös entisiä luostari-huoneita. Samaten eräs jota-aitta, joka yhteen aikaan oli kirkkona, jolloin sen

silan ala haudattiin Wiipuriin kuollut Suomen kirjallisuuden ensimmäinen harjoittaja Piispa Mikael Agrikola. Kaupungin ympärille on syntynyt useampia esikaupunkia, kaikki vasta vuoden 1710 perästä. Pietarin puolimainen, näistä suurin, on nyt wallein häwitettyä yhdistynyt emäkaupungin kanssa yhteen. Wanhin Terwaniemi eli Siikaniemi on nykyisin kävelypaikkana, sen asukkaat muuttivat vuonna 1855 Sietan esikaupungin luo. Linnoitus pohjois-puolella kaupunkia estää tämän sekä Neitsyniemen esikaupungin yhdistymästä emäkaupunkiin.

Wiipurissa on 7 kirkkoa, joista 1 Suomen, 1 Ruotsin, 1 Katolikin ja neljä Wenäen; 1 suurempi alkeis-opetus-laitos yhdistetyillä gymnasi-luokilla, 1 ala-alkeiskoulu, 1 rahwaan koulu ja Wilken suomalainen koulu, josta jo on ennen mainittu, sekä tyttöin koulu kahdella luokalla; 1 kirjapaino ja 3 kirjakauppa, mutta nykyisin yksi ainoa sanomalehti. Teollisuuden laitoksista on mainittawa tynttilätehdas, saipuatehdas ja oluen-panos-laitos, sekä 1 kaasuuuni, josta koko kaupunki saa walaistuksensa. Kaupungin laiwasto on myös kaswanut ja sillä on useita höyry-aluksia sekä Suomenlahdella että Saimaalla liikkuwia. Kauppa on Saimaan laiwannon awattua paljon lawennut, etenki puutalun uloswientä ja rihkama-talun tuontia.

Kaupungin kansasto oli vuonna 1812 ainoasti 2893 henkeä, waan luetaan nyt kaswaneeksi 7000 henkeen, paitsi sotawäkeä. Asukkaat owat suurin osa suo-

malaisia, sen perästä suurin wenäläisiä, sitte ruotsin seurakuntaan kuluwat ja wähin saksalaisia.

Wiipurin linna.

Torkel Anuutinpojan perustama vuonna 1293, ensimmäinen kiintiä paikka, jonka ympärille ruotsin waltta ja kristinusko Karjalassa alkoiwat leweta. Se on rakettu wäjäiselle luodolle, jonka ympäri wirtaa Suomen weden pohjasta tulewa koskaan jääthymätöin wesi. Keskestä siltaa, mikä wie emäkaupungista Terwanien puolelle, eroo lyhempi silta linnaan. Ne ruotsalaiset komendantit, linnan isännät, mitkä asuiwat tässä linnassa, oliwat usiampi hywin itsewaltioita, hallitsiwat maakuntaa usein kowemmalla kädellä kuin itse kuninkaat. Uusia heistä lisäsi weroja talonpojille miten tahtoi. Wanhasa tarinassa on tullut kuuluisaksi Wiipurin pamaus, jonka linnan isäntä Anuuti Posse sanotaan tehneen Wenäläisille 30:s Marrask. 1495. Ruhtinas Iwana oli tullut 60 tuhannella miehellä piirittämään linnaa. Koko kaupunki oli säikähtäksissä. Linnan wäjäinen wartiowäki ei woinut toivoa mistään apua niin suurelle woimalle. Ainoasti länsi-puoli linnaa oli vielä wihollisista vapaa, mutta he kiersiwät jo Lawolan kautta mennäkseen sinneki. Wihdoin jo oli kaikki piiritetty ja päiwä määrätty milloin linna piti otettaa rynnäköllä. 30:s Marraskuuta wihollinen tunkeusi jo linnan walleihin ja hyritti kiwetä niiden yli linnaan. Silloin yhtäkkiä kuului hirmuinen pamaus, Wenäläiset oliwat wallilta häwinneet. Säikäyksestä koko wihollisen joukko lähti pa-

loon, ja Ruotsalaiset ajoivat heitä perästä ja tappoi-
wat viimeiset lähellä Venäen rajaa. Posjen oma
kertomus kuninkaalle ei kuitenkaan mainitse mitään
tästä pamauksesta, hän sanoo vaan Jumalan avulla
saaneensa Wiipurin pelastetuksi.

Wanha Wiipuri eli Monrepos.

Wiipurin ympärystön kuuluisin paikka on Wan-
han Wiipurin eli Monrepoon puistikko. Sata wuot-
ta sitte Wanhan Wiipurin paikalla oli neljä talonpo-
jan taloa, jotka täällä wuorien välissä wilselivät
pieniä tiluksiaan. Wiipurin sotagubernööri Stu-
peschin, saatua paikan omaksensa, raiwautti sen puu-
tarhaksi. Reissarinnan weli, Wyrtemberin ruhtinas
Carl, silloin päägubernöörinä Wiipurissa, sittemmin
wuodesta 1805 kuninkaana Wyrtemberissä ja kuollut
w. 1816, jatkoi ensimmäisen perustajan työtä. Mutta
wasta sitte kuin paikka lahjoitettiin Baroonille Ludwig
Nikolaj'lle se rupeesi saamaan nykhyisen muotonsa. Tä-
mä Barooni osasi erinäisellä maulla yhteen-sowittaa
luomion ihanuuden ja taidon warowalla kädellä tehdyt
luomiset. Hänen poikansa, Paawo Nikolaj, entinen
Venäen ministeri Kööpenhaminassa, ja paikan nykhi-
nen omistaja, on suurella nerolla täyttännyt mitä isä-
wainaan sa oli alkanut. Wiimeisen on nykhyinen o-
mistaja koristanut patsailla lankojensa herttuain
Broglion muistoksi, molemmat kuolleet sodassa,
ylsi Austerlitsin luona 1805 ja toinen Kulmin
luona 1813. Lähellä olewa lautta wie wähäi-

seen luotoon, jonka kuffulalla seisoo Ludwigin linna, pyhitetty omistajan isäwainaalte, joka lepää linnan wieressä kallioon hakatussa haudassa. Joka askeleella, minä käweliä astuu tässä puistikossa, awantuu sen ihmettelewän katselian eteen uusia ihastuttawia näköaloja. Kaikki luonnon moninaisuus on taidollisesti kätetetty kerottamaan paikan ihanuutta; joka myhlyllä on temppelinsä, patsaan sa tah i muu jäännöksen muotoinen laitos. Kapiat niemet teinensä, ojat ja salmet siltoinensa, synkiät lehdot eremitin mökillä eli waan istumapaikalla; ihana nurmi lähteinensä, jossa lepääwä Narcissus, weden neiti, taritsee kirkasta jäähdyttämää wettä. Voitompana pohjoisessa käärmeilee kapia tie suuren hongikon läpi hirwiään louhikkoon ja suurten kalliolohkareiden alatse. Täällä wuorien välissä Suomenweden rannalla, suurella wuoren lohkareella seisoo Wäinämöisen kuwa, tanskalaisen kuwanweistäjän Borupin tekemä, ensimmäinen ja ainoa jolla se Suomalaisten runoissa jumaloitettu "waka wanha Wäinämöinen, laulaja iän-ikuinen", on tehty silmin nähtäwäksi maallisessa haahmossa. Tällä kuwalla omistaja on ikään kuin kruunannut tyhnsä. Wanha Wiipuri on Suomen luonto kauneimmas sa puwussansa, sellainen kuin se on Wuoksen ja Laatokan rannoilla, Karjalan syhdänmaiden hongikoissa, Sawon ihanain wesien keskessä, ja Lapin tunturein seassa. Se onkin tämän puutarhan ansio ettei se ole mitään poikkeus Suomen yleisest ä luonnosta. Taito ja kauneuden tunto woivat warowalla kädellä Suomen jokaisessa maakunnassa luoda samallaisia paikkoja, sillä

Suomen koko luonto on sellainen ettei se tarwitse kuin vähän runollisen hengen apua saadaksensa miltei haureellisen ihanuuden. Barooni Nikolayn ansio tällä tiellä ansaitsee siis suomalaisten kiitollisuuden, sen enemmän kuin hän erinäisellä hywäntahtoisuudella pitää sen ihanan puistikkonsa awonaisena kaikille kävelijöille huwiksi.

Rajajoki.

Suomen puolen Kiwinnawan ja Uudenkirkon ja Wenäen puolen Lempalan ja Valkiasaaren pitäjän välillä juoksee vähäinen joki, mikä yhdistyy Suomenlahteen Ketusaaren eli Kronstatin kohdalla. Tämä joki on saanut Suomessa Rajajoen nimen, sentähden että se jo Päähkinäsaaren rauhaliitossa vuonna 1323 tuli Wenäen ja Suomen rajaksi, jona se on nyt. Entiseen aikaan tämän joen nimi oli Säejoki ja Sesteroja. Sen suulle Pietari 1 laittoi kiwäri-tehtaan, joka vielä on Wenäen kruunun haltussa. Sen alle kuuluu nyt ne Wenäläiset kylät Rhyrölässä sekä niiden metsät. Osa Uudenkirkon pitäjän metsiä kuuluu myös Sesterojan tehtaalte. Tämän joen kahden puolen tapahtui entiseen aikaan hirmuisia meteliä, joihin oli syynä rajariidat. Päähkinäsaaren rauhaliitossa määrätyt rajat eivät olleet tarfat, niin että suuri maa-ala jäi riitamaaksi, jota molemmat puoluet tahtoivat omistaa ja siitä syntyi alituisia tappeluita.

Imatra ja Kiwiniemi.

Saiman awara wesiistö lankee Wuoksenniskan lautta Ruokolahden pitäjässä Wuoksen jokeen. Sen

alkumatka on jyrkkäin vuorien välitse juoksewa ura, jossa se järkiään Kallioaaresta alkain lähtee wäke-
wänä koskena ryöpphämään alas. Tästä koskennis-
tasta puoli peninkulmaa alempana Neitsytuemen talon
wieressä on vielä suurempi putous **Tainion-koski**,
joka ihanan kuohunsa ja voimallisen pauhinansa suh-
teen on saanut ihailioiltaan Pienen Imatran nimen.
Suostua vielä vähempäin putousten, Ritikankosken,
Lautakosken ja Myllykosken läpi, se lewiänä wirtana
juoksewa Wuoksi supistuu yhtäkkiä jyrkän vuoren hal-
keeman wäliin, josta se waan 70 kyhnärän leweänä
urana syöksyy 50 eli 60 jalkaa 1080 jalan matkalla
alas epätasaisista pohjaa, joka muuttaa koko weden pal-
jouden paljaaksi kuohuwaiksi waahdeiksi. Kosken jyrinä
kuuluu jo 6 wirstan päähän, wedellä ei ole enää mi-
tään weden muotoa, ei se enää juoksee, se ei ryöpphyä,
waan se lentää pian ajatuksen pikaisuudella. Ne len-
tävät thrskyt paisuivat korkeiksi wuoriksi ikään kuin
tahtoisiwat erota lentämään hopeisina pilwinä ilmaan,
waan toiset voimalliset waahtiwuoret syöksewät ne
jälle sywhyteen, josta ne toisessa filmänräpähkässä
taas paisuivat joko awarana waahti-kumpareena eli
hopiahelmiksi hajoitettuna pensaana, mikä filmänrä-
pähkseenä ilmesthy, hajoo ja katoa, jättäin sian uu-
delle samallaiselle ilmesthykselle.

Imatra on Suomen suurin ja ihanin koski. Se
on voimallisin weden putous koko pohjois-Europassa.
Schweitsin Pletschbach ja Schafhausenin putoukset o-
wat kyllä paljon korkeammat, ne owat yli 900 ja 300
jalan korkeiset, mutta weden paljous on niissä wä-

hempi. Niagaran koski eli puotelmus Amerikassa on waan verrattoman suurempi kaikkia. Sen korkeus on 142 jalkaa jyrkästensä alas ja 1,800 jalkaa leveä. Mutta se kaikki ei vähennä Smatran ihannuutta, joka wetää jokaisena kesänä suuret joukot matkustawia kaikista Europan maista sitä ihailemaan. Näitä wasten Smatran oikealla eli läntisellä kennäällä on rakettu kaunis kesähuone ja sen wiereen ravintola, mitkä kesällä harwoin saawat olla autioina. Näille Smatran katsojille keräävät seudun lapset Smatran kiviä, keträkiviä, pyöreitä usein kahdeksan numeron muotoisia wedensformaamia liuskakiviä, jonkalaisia löytyy myös Niagaran putouksen ympärillä Amerikassa.

Riwiniemi on Wuoksen eteläisessä osassa tehty kaiwanto, jonka kautta Wuoksen wedelle on saatu uusi suurempi tie Raatolkaan. Tämän kaiwannon awattua Wuoksi laskeusi monta jalkaa alemmaksi ja sen rannoilla oswat pienet suot kuiwiwat ja tuliwat hywiksi wiljamaiksi.

Kaukola.

Ennen Räisälään waan nykyisin Räkisalmen pitäjään kuuluwa kappeli. Postipaikka on uudesti rakettu ja ihana omaisuus. Kirkko ja pappila owat Mätkäukolan järwen rannalla, yhdistethyt Munkinsalmen sillalla. Ympäristöllä oswat järwet owat etelämpänä Miinakosken kautta Wuoksen yhteydessä, mutta Wuoksen laskennon perästä wenekalku mainitusja koskessa on katkaistu.

Käkisalmi.

Perustettua Wiipurin linnan, w. 1293, ja tultua Käkisalmeen, Torfel Anuutinpöika löysi täällä jo entisen linnan, jonka hän valloitti. Mutta mikään historia ei walaise kenen rakentama se vanha linna oli, Karjalaistenko wain Wenäläisten. Se on waan tunnettu että Wenäläiset sen valloittivat w. 1295 ja tappoivat jokaisen sinne jätetyn Ruotsalaisen. Päähkinäsaaren rauhaliitossa w. 1323 se jäi Wenäläisille, kunnes Pontus de la Gardie sen taas voitti ruotsille. Mutta Täysinän rauhaliitossa 1595 se määrättiin annettavaksi ja annettiin w. 1597 jälle Wenäelle. Jaakko de la Gardie voitti sen uudelleen w. 1609 Ruotsille, jolle se Stolbowan rauhaliitossa w. 1617 jätettiin, kunnes Pietari I w. 1710 sen voitti jälle Wenäelle. Vanha linna on pienellä luodolla Käkisalmen siwuiin juoksessa Wuoksen haaraassa. Se on nyt raunioina. Uudempi linna mantereella on wankihuoneina. Linnasta wahan loitompana on Käkisalmen kaupunki, joka Gustaw Adolphiilta sai kaupungin oikeudet, jotka w. 1816 uudistettiin maakaupungin oikeudella. Kaupungissa oli w. 1820 ainoasti 520 henkeä, waan on nyt enemmän kuin toinen kerta lisääntynyt. Sen wieresessä olewissa koskissa oli ennen suuret lohien ppyhtö-paikat, joista saatiin toisinaan 12,000 lohia. Lohien ppyhtö on nyt paljon wähennyt, sitte kuin Wuoksi laskettiin ja kosket kuivivat, niin että salmi missä Pietariin päin soudettiin lautalla, on nykyisin wähäinen uitti, jonka yli on tehty siwinen silta. Pärnä-koski on puoli peninkulmaa kau-

pungista, pienemmässä Wuoksen haarasssa. Se on nyt myös kuiwanut vähäiseksi uitiksi. Kosken reunalla on vanha pienoinen linnoitus, autiona. Kosken yli on tehty

Pärnän silta.

Se ihana näköala mikä oli tältä sillalta ylöspäin koskelle, on nyt Wuoksen laskeutua kokonaan hävinnyt, sen sijaan on ilmestynyt paljaat louhiset rannat. Se koma silta seisoo nyt monen sylvien korkeudella siitä vähäisestä wesiuitista mikä juoksee sen alatse. Wähän yläpuolella Pärnän siltaa oli ennen saba, mutta se haara Pärnän jokea on kokonaan kuiwanut. Raksi myllyä on nyt sen sijaan Pärnä-sillan yläpuolella.

Pukinniemi.

Wuokselta tullaan Vaatokan wedelle, joka on Europan suurin maawesi. Sen pituus on 17 ja suurin leveys noin $10\frac{1}{2}$ peninkulmaa. Siitä on suuri osa Suomen rajojen sisällä ja sen nimi oliki vanhoina aikoina Aaltokas, josta muukalaiset sen owat wäaristelleet Vaatokaksi. Vaatokan länsirannoilla on Kurkijoen ja Hiitolan pitäjät, ja tähän viimeiseen kuuluu Pukinniemen omaisuus. Se oli ennen Asilan omaisuuden kanssa yhtenä, w. 1711 lahjoitettu Generaali Henningille, jonka perillisiltä greiwi Armfelt sen osti 300,000 pankko-ruplasta. Hänen perillisensä sen möiwät pienempiin omaisuuksiin, jolloin greiwi Bessborotko sai itsensä pääkartanon ja monjaita kyliä.

Hänen kuoltua perilliset sen möivät, jolloin se w. 1861 joutui kanslia-neuvos Etmannille, joka nyt on sen omistaja. Päärakennus on hywin ihanalla paikalla Raatolan niemessä.

Kurkijoki (Kronoborg eli Ruununlinna)

on Raatolan rantamaiden ihanimpia seutuja. Entiseen aikaan luullaan tässä olleen linnoituksen samalla myskylällä kirkon luona, jota nyt sanotaan linnamäeksi, mutta jolla ei ole enää mitään näkyvää jälkiä linnasta. Koko Kurkijoen pitäjä on lahjoitus-maita, ja omaisuuden päärakennus, howi, on aiwan kirkon luona toisella puolella Kurkijoen suuta. Ruhtinatar Elisabeth sai w. 1728 koko Kurkijoen, Saakkiman ja Parikkalan pitäjät lahjoitukseksi, mutta joka kahden vuoden perästä annettiin greiwi Skawotwalle. Lunastettua jälle kruunulle, greiwi Worontsow sai siitä suuresta omaisuudesta w. 1797 Kurkijoen ja puolen Saakkimaa. Hänen puolisonsa ja leskensä englantilainen greiwinna Pembrock kantoi siitä weroa kunnes se myötiin ja joutui greiwi Besborotkalle 440,000 ruplasta panko-rahaa. Hänen kuoltua omaisuus ja kautui perillisille, joista yksi möi osansa Kurkijoen howin kanssa howineuvos Etterille; toinen osa Terwun howin kanssa on langennut Besborotkon wäwylle gardin kapteinille Rotsubeille, joka osastansa möi asukkaille neljä kylää Saakkimassa. --- Kurkijoen kautta käwi ennen suuri kauppa Sawon ja Pietarin välillä. Nyt se on seisattunut sitte kuin sama kauppa on

kääntynyt kulkemaan Saimaan laivantoa myöten. Kirkon luona on kauppapuoti ja jo vanhuudesta vähäinen kaupungin muotoinen kylä, jota kutsutaan lopotiksi, venäen sanasta slobod, esikaupunki.

Näköala Jaakkiman pappilasta.

Tämä on yksi ehkä vähemmän ihanoita näköaloja Raatolan pohjois-rannalla. Jaakkiman satama, Lahdenpohjan lopotti, oli yksi lastaus-paikka Hl.-Suomen kaupalle Pietarin kaupungin kanssa, mutta joka merkitys siltä Saimaan laivannon awattua on kadonnut. Vähellä pappilaa seisoo pitäjän uusi kirkko, hywin komea rakennus. Tämän pitäjän länsirajalla on Parikkalan pitäjä, joka kuningatar Kristinan aikoina yhtenä Uusuniemen kanssa oli lahjoitettu eräälle Arwid Wittenbergille, mutta jotka sittemmin Venäen aikana tulivat jälle lunastetuiksi kruunulle, ja ovat nyt kruunun ja perintö-tilan luontoisia, paitsi Roitsanlahden kuninkaan kartanoa Parikkalassa, johon pitäjän väen tuli tehdä päivätoita vuoteen 1858, milloin ne lakkasivat. Jaakkimasta itään neljän penikulman päässä on Sortavalan kaupunki, ja siitä Nuuskien rajaan päin Impilahden ja Salmiin pitäjät. Edellisessä on Suomen etewin waskikaimos Pitkärannan kylässä sekä wasken sulatus-laitokset, mitkä kuuluvat yhdyshunnalle Pietarisja.

Ruskiala.

Tämä pitäjä on tullut merkittäväksi oivalliselta

marmoriltansa, se on harmaata pimiämpi-suonista kaunistu kiveä, jota on käydetty rakennuksiin Pietarissa. Marmorilinnan seinät, Isäin ja Kasanin kirjet ovat kaunistetut täällä marmorilla. Nykyisin marmorin perkaus on kokonaan tauwonnut ja kivestä valmistetaan sen sijaan oiwallista kalkkia.

Walamo.

Sortawalan ja Impilahden rannalta katsojalle siintää Laatokan selällä vähäinen pimeämpi wiiwa ja monjaita mustempia pilkkuja sen kahden puolen. Tämä on Walamo ja sen ympärillä olewat saaret, noin 3 peninkulman päässä mainittujen pitäjain rannoista. Pääsaari Walamo on 8 wirstaa pitkä, ja siinä oli muinoin 7 taloa, jotka kuuluiwat Sortawalan pitäjään. Nyt siinä ei ole muita asukkaita kuin munkit. Luostarin rakennukset ovat saaren ihanimmasa paikka. Kauneilla metsäisillä rannoilla piiritetyn lahden reunassa, sen rakennukset seisowat korkialla mäellä, josta jyrkkä metsäinen rinne painuu pian suorastaan Laatokan rantaan. Walmasta wie rinnettä myöten kourfertelewa tie luostarin portille, mikä jo on kuuilla koristettu kuin puoli kirkkoa. Portin sisäpuolella aukenee lawia piha useilla kirkkoilla. Sen ympärillä on kiintonainen kiwirakennus, jossa munkit asuwat. Nämä rakennukset ovat kaikki hywin järjestykselliset, pian kuin komeimmat asuin-huoneet Pietarissa. Ne eiwät olekkaan wanhat, sillä niiden rakennus on alkanut w. 1783, ja päätetty

wasta tämän wuesifadan alusfa. Nythifin on wielä uudempi rakennus luostari-muurin ulkopuolella, aiwottu rawintolaksi ja majoitukseksi Salamon käwöille ja ihailioille. Kesäifenä aikana niitä onkin täällä hywin usein, waan erittäin Pietarin ja Paawalin päiwänä, 11:tenä Heinäkuuta, jolloin luostarilla on suojeliansa pyhän juhla. Greikan uskolaiset tulewat silloin tänne toimittamaan hartauttansa ja lahjoittawat runsaasti luostarille, jokainen warojensa mukaan. Nämä kähnnit owat wiime wuosina etenki kiihtyneet sentähden, että järjestyksessä kulkewa höyryalus antaa tilaisuuden joka wiikko päästä sinne Sortawalasta, Rätifalmesta ja Pietarista. Munkein paljous luostarissa on noin 100—150. Ne käyttäwät enimän aikansa hartaudessa ja kirkon palveluksessa. Sillä wälillä he hoitawat rhytimaitansa, jotka täällä owat hywin taidollisesti wiljellyt. Heillä on myös hywät hedelmä-puntarhat ja niissä myös mehiläishoito. — Paitfi itseä luostaria, on saaresfa luostarin läheydessä monta eremitin mökkiä, joissa hurskaimmat munkit harjoittawat hartauttansa.

---

20 -

Hinta: 50 penniä.